

ERIK OLIN WRIGHT
—
HOGYAN LEGYÜNK
ANTIKAPITALISTÁK
A 21. SZÁZADBAN

Fordította
Konok Péter

Open Books

**1.
MIÉRT LEGYÜNK
ANTI-KAPITALISTÁK?**

Sokak számára az antikapitalizmus nevetséges gondolatnak tűnik. Végül is nézzük csak azokat a fantasztikus technológiai újításokat, árukat és szolgáltatásokat, amiket a kapitalista cégek az elmúlt években nyújtottak: okostelefonok és streamelhető filmek; sofőr nélküli autók és szociális média; gyógymódok számtalan betegségre; óriási kijelzők a stadionokban, és a játékosok ezreit a világ minden pontjáról összekapcsoló videójátékok; az interneten megrendelhető mindenféle árucikk, amiket gyorsan házhoz szállítanak; a munka termelékenységének szédületes növekedése az új robottechnológiák által; és így tovább. És bár a jövedelem egyenlőtlenül oszlik meg a kapitalista gazdaságokban, ám az is igaz, hogy szinte mindenütt drámai mértékben megnövekedett azon fogyasztói cikkek tömege, amelyeket az átlagember, sőt akár a szegények is elérhetnek és megengedhetnek maguknak. Nézzük csak az elmúlt fél évszázadot, az Egyesült Államokat 1968 és 2018 között: ötven év alatt elképesztően megnőtt azoknak az amerikaiaknak a száma, akiknek légkondicionálóik, autóik, mosó- és mosogatógépeik, televízióik vannak, vagy akiknek vezetékes víz és csatornázás van a lakásában. A legtöbb rétegben nőtt a várható életkor; a gyermekhalandóság csökkent. A lista végtelen. És most, a 21. században az alapvető életszínvonal növekedése már a világ némely szegényebb térségére is kiterjed: gondoljunk csak arra, hogy mekkorát fejlődött a kínaiak anyagi életszínvonala, amióta Kína a szabadpiac útjára lépett. Sőt, nézzük, hogy mi történt, mikor Oroszország és Kína alternatívát akartak állítani a kapitalizmussal szemben! Még ha el is tekintünk a politikai elnyomástól és e rezsi-

mek brutalitásától, gazdasági szempontból is kudarcnak bizonyultak. Szóval, ha fontos neked az emberek életének javítása, hogyan lehetnél antikapitalista?

Ez is egy történet, sőt ez a bevett történet.

De van másik történet is: a kapitalizmus védjegye a szegénység, a bőség közepette. Nem ez az egyetlen baj a kapitalizmussal, de ez a kapitalista gazdaságok legnagyobb hibája. Morálisan különösképp felháborító az értelemszerűen nem számonkérhető gyermekek szegénysége az olyan gazdag társadalmakban, ahol ez a szegénység könnyen megszüntethető lenne. Igen, van gazdasági növekedés, technológiai fejlődés, növekszik a termelékenység és egyre szélesebb rétegek számára elérhetőek az árucikkek, de a kapitalista gazdasági növekedéssel együtt jár azon tömegek nyomorba döntése, akiknek életterét, lakóhelyét az előretörő kapitalizmus eltiporja, azoknak a létbizonytalansága, akik a kapitalista munkaerőpiac aljára szorultak, míg az emberek többségének elidegenítő, lélekölő munka az osztályrésze. A kapitalizmus a termelékenység komoly növekedését hozta, és némelyek számára szédítő gazdagságot jelent, míg rengeteg ember a túléléséért gürcöl. A kapitalizmus gépezete éppúgy termeli az egyenlőtleniséget, mint ahogy a növekedést. Sőt, egyre nyilvánvalóbb, hogy a csilapíthatatlan profitéhség hajtotta kapitalizmus lerombolja környezetünket. Akárhogy is, nem az a legfontosabb kérdés, hogy hosszú távon általában mennyit fejlődtek a körülmények a kapitalista gazdaságokban, hanem hogy a történelem jelen pontjáról a jövőbe tekintve egy alternatív gazdasági rendszerben a legtöbb ember számára jobbra fordulhatnak a dolgok. Igaz, hogy a 20. századi

Oroszország és Kína centralizált, autoriter, állami irányítású gazdaságai számos tekintetben gazdasági kudarcnak bizonyultak, de nem ezek az egyedüli lehetőségek.

Mindkét történet a kapitalizmus valóságában gyökerezik. Nem valamiféle illúzió, hogy a kapitalizmus világszerte átalakította az élet anyagi feltételeit, és hatalmas mértékben megnövelte az emberi termelékenységet; ez sokaknak javára vált. De ugyanígy az sem illúzió, hogy a kapitalizmus óriási károkat okozott, és olyan emberi szenvedéseket állandósított, amelyek felszámolhatók lennének. Az igazi ellentét – az alapvető ellentét – abban áll a két történet között, hogy lehetséges-e a kapitalizmustól látott termelékenységet, innovációt és dinamizmust károk nélkül megvalósítani. Margaret Thatcher az 1980-as évek elején elhíresült mondásában azt állította: „Nincs alternatíva”; két évtizeddel később a Szociális Világforum leszögezte: „Lehet más a világ”. Ebben van az alapvető vita.

Jelen kötet központi tézise a következő: először is, valóban lehetséges egy másféle világ. Másodszor, ez a másfajta világ képes az emberek többsége számára kedvezően változtatni a viszonyokon. Harmadszor, ennek az új világnak az alkotóelemei már ebben a mai világban létrejöttek. És végezetül, vannak utak, amelyeken az egyikből a másikba eljuthatunk. Az antikapitalizmus nem egyszerűen csak morális állásfoglalás a világunk bajaival és igazságtalanságaival szemben, de gyakorlati állásfoglalás is egy olyan alternatíva mellett, amely az emberiség számára kedvezőbb lenne.

Ebben a fejezetben ennek az érvelésnek készíttem elő a terepet, mikor kifejtem, hogy mit értek

„kapitalizmus” alatt, majd lefektetem az alapokat, hogy a kapitalizmust gazdasági rendszerként mutassam be.

Mi a kapitalizmus?

Ahogy a mindennapi életben vagy a tudományos életben használt számos más fogalmat, a „kapitalizmust” is sokféleképpen lehet definiálni. Sokak szemében a kapitalizmus a piacgazdasággal egyenlő – ahol az emberek azért termelnek különféle dolgokat, hogy azokat kölcsönös megegyezés alapján másoknak eladják. Mások a „piac” szó elé odateszik még a „szabad” jelzőt is, így hangsúlyozva, hogy a kapitalizmus olyan gazdaság, amelyben az állam csak minimális mértékben szól bele a piaci tranzakciókba. Megint mások arra teszik a hangsúlyt, hogy a kapitalizmusra nemcsak a piacok jellemzőek, de a tőke magántulajdona is. A szociológusok, különösen azok, akikre hatással vannak a marxista hagyományok, jellemzően hozzátéteszik, hogy a kapitalizmus egy sajátos osztálystruktúrával jár, amelyben azok, akik a gazdaságban a konkrét munkát végzik – a munkásosztály –, nem birtokolják a termelőeszközöket. Ennek alapján legalább két alapvető osztályt találunk a gazdaságban – a tőkéseket, akik a termelőeszközök tulajdonosai, illetve a munkásokat, akik dolgozókként a munkaerejüket adják.

Ebben a könyvben a „kapitalizmus” fogalmát mindkét értelemben használom; a kapitalizmus piacgazdaság, amely egy sajátos osztálystruktúrába szerveződik. Ezt a kombinációt úgy is fel lehet fogni, hogy a piac a gazdasági rendszerben